

ВИМІРИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

FORMATION OF PERSONALITY SPIRITUALITY: THE INTERDISCIPLINARY APPROACH

Стаття присвячена одній з актуальних проблем дослідження педагогічних, психологічних та релігійних чинників формування духовності особистості. Власне формуванню духовності особистості присвячені сучасні педагогічні праці. Разом із тим відсутнє єдине бачення цього проблемного питання. І хоча плюралізм думок вітається в сучасному постмодерністському суспільстві, різне висвітлення питання формування духовності в педагогіці, психології, релігійній сфері потребує досягнення консенсусу задля ефективної взаємодії наук про людину. Науковці стверджують, що оцінка духовних переконань може допомогти концептуалізувати думки і ідеї та дати людині більш точне розуміння її власного світогляду. Також вчені стверджують, що рівень оцінки духовності в процесі терапії та досліджень може продемонструвати певні проблеми, що мають духовний характер.

Нині науковим дослідженням не вистачає чіткої організуючої основи для «розуміння персональної значущості духовних конструкцій». Крім того, розбіжності між визначеннями духовності, які є в літературі, перешкоджають узагальненню досліджень і перешкоджають подальшій інтеграції духовності в основні педагогічні теорії.

Духовність складається з орієнтуючих цінностей, сенсу та переконань, які керують повсякденним життям. Вони надають основу, або фундамент, який може керувати способом, яким ми живемо. Духовні особистості гостро усвідомлюють власну смертність і прагнуть створити відчуття сенсу та мети у своєму житті.

Екзистенційні пошуки сенсу, почуття мети та спрямованості та більш глибокого розуміння себе в ширшому контексті – важливі компоненти духовності. Духовність – динамічне і багатогранне явище; воно має бути визначене і виміряне як багатовимірний компонент сучасного наукового дослідження. За останні два десятиліття в науковій літературі дедалі більше переважають багатовимірні концептуалізації духовності. Відповідно до цієї тенденції, потреба в консенсусі між різними науками стосовно питання духовності зростає.

Ключові слова: духовність, постмодернізм, транскультурність, міждисциплінарність, духовні цінності.

The article is devoted to one of the urgent problems of pedagogical, psychological and religious factors of personality spirituality formation research. Actually, modern pedagogical works are devoted to the personality spirituality formation. However, there is no single vision of this problematic issue. Although pluralism of thought is welcomed in today's postmodern society, different coverage of the formation of spirituality in pedagogy, in psychology, in the religious sphere requires consensus to be effective in the effective interaction of human sciences.

Scientists say that assessing spiritual beliefs can help conceptualize thoughts and ideas and give a person a better understanding of their own worldview. Scientists also argue that the level of spiritual assessment in therapy and research can demonstrate some spiritual problems.

At present, scientific research lacks a clear organizing basis for "understanding the personal significance of spiritual constructions". In addition, the differences between the definitions of spirituality that exist in literature hinder the generalization of existing research and impede the further integration of spirituality into mainstream pedagogical theories.

Spirituality consists of guiding values, meaning, and beliefs that govern everyday life. They provide the foundation that can govern the way we live. Spiritual personalities are acutely aware of own mortality and seek to create a sense of meaning and purpose in the lives.

Existential pursuits of meaning, a sense of purpose and a deeper understanding of oneself in a broader context are important components of spirituality. Spirituality is a dynamic and multifaceted phenomenon; it must be identified and measured as a multidimensional component of modern scientific research. Over the past two decades, multidimensional conceptualizations of spirituality have increasingly dominated the scientific literature. According to this trend, the need for consensus among the various sciences regarding the issue of spirituality is increasing.

Key words: spirituality, postmodernism, transculturality, interdisciplinarity, spiritual values.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-19-3-11>

Цибулько О.С.,

канд. іст. наук,
доцент кафедри філософії та соціології
Маріупольського державного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Протягом останніх років приділяється багато уваги вивченню такого явища, як духовність. Власне формуванню духовності особистості присвячені сучасні педагогічні праці. Разом із тим відсутнє єдине бачення цього проблемного питання. І хоча плюралізм думок вітається в сучасному постмодерністському суспільстві, різне висвітлення питання формування духовності в педагогіці, психології, релігійній сфері потребує досягнення консенсусу задля ефективної взаємодії наук про людину.

Протягом останніх 40 років вивчення духовності та релігії приділяється дедалі більше уваги в різних галузях знань. Протягом останніх років опубліковано значне більше літератури, що стосується концептуалізації вимірювання духовних та релігійних складників особистості.

Деякі науковці стверджують, що духовність, як і релігія, є компонентом мультикультурності та відповідає напряму постмодерністської культури. Д. Скотт припускає, що поживавлення інтересу до духовності наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття є результатом розширення культурного та

інтелектуального напрямку від наукових пояснень до більш органічного уявлення про реальність [4, с. 120]. Інші науковці визначають духовність як «нову п'яту силу в різних сферах» [2, с. 58].

Якою б не була причина зростаючого інтересу до цього напрямку, стає зрозумілим, що педагогічна психологія має чітко визначити, що духовність є основним аспектом людського стану. Така позиція заслуговує на узгодженість у дослідницькому колі для подальшого розуміння того, як духовність пронизує наше повсякденне життя та впливає на ставлення до світу. Щоб забезпечити необхідний базис для зростаючого інтересу до такого явища, як духовність, необхідне осмислення певних професійних педагогічних процедур, пов'язаних із релігією та духовністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літератури дає змогу отримувати додаткову інформацію і поширювати розуміння питання про стан дослідження духовності в різних науках. Протягом останніх років питання духовності вийшло на новий рівень: висвітлюються актуальні питання та труднощі, пов'язані з розвитком духовності у психологічних та педагогічних конструкціях; обговорюються дослідження з приводу відношення духовності до психічного здоров'я людини; сучасні теорії духовного розвитку посідають важливе місце в розробці практичного матеріалу; духовність та особистість стають взаємопов'язаними.

Мета статті полягає в дослідженні педагогічних, психологічних та релігійних чинників формування духовності особистості.

Виклад основного матеріалу. Зростання уваги до духовних, педагогічних та релігійних аспектів протягом останніх трьох десятиліть збіглося з різким зростанням психологічного вивчення цих конструкцій. Так, Д. Тейси встановив, що література, яка стосується психолого-педагогічних роздумів та духовних практик, зросла більш ніж у десятки разів [5, с. 114]. З того часу поширеність теми духовності в педагогічних дослідженнях постійно зростає.

В. Джеймс вважається засновником релігійної психології завдяки праці «Різновиди релігійного досвіду». Джеймс описав релігійний досвід, який складається з потоку енергії, яка виникає у свідомості, а отже, виникає як у традиційних релігійних умовах, так і в нетрадиційних. Ця праця, в контексті вивчення духовності, цікава комплексним підходом до питання співвідношення духовного та релігійного досвіду особистості.

На противагу Джеймсу, З. Фрейд запропонував свій погляд на релігію. Він прирівнював релігію до неврозів, вважав, що релігійні вірування є лише вираженням дитячого конфлікту і релігія – просто ілюзія людської свідомості.

Перехід наукової парадигми від психоаналітичної традиції до біхевіоризму і акцент, зроблений

на науковому дослідженні спостережуваних явищ, залишили мало місця для вивчення релігії та духовності в еволюційному психологічному та педагогічному напрямі. Психологія, на відміну від педагогіки, намагалася завоювати авторитет як наукова дисципліна, тому усі зміни в еволюції нових напрямів не стільки спостерігалися науковцями, а й кількісно оцінювались ними. Із впровадженням екзистенціалізму та гуманізму між 1960-ми та 1970-ми рр. галузь психології зазнала чергової зміни парадигми. Ця «третя сила» в психотерапії стосувалася власне суб'єктивних переживань людей і була зацікавлена в розвитку особистих понять, таких як цінності, сенс і мета в житті, свобода і самостійність. Тому, власне, і з'являється гуманістична психологія, акцентується на чинниках духовного характеру, що виникли як важливі компоненти психологічного вивчення.

Дж. Миллер зазначає, що духовність вивчається лише в певній галузі психології, та стверджує, що роль духовності в психологічному добробуті широко ігнорується в літературі і має місце реінтеграція духовності в сучасній психології [1, с. 151].

Духовність – це не нова концепція в галузі психології; як зазначають вчені, «духовність і здоров'я настільки давно переплелися у філософських традиціях, що формують психологію як дисципліну» [6, с. 89].

Десятиліття тому І. Тисдейл доводив важливість підходу до психічного здоров'я, яке охоплює духовні якості життя. Духовність може впливати на те, який людина має сенс життя і як керує напрямом свого життя [6, с. 95]. З одного боку, пошук сенсу життя був описаний як основна психологічна потреба людини, а з іншого – як твердження, що «духовність є критичною для психічного здоров'я та ефективного росту та розвитку» [5, с. 98].

Варто зауважити, що все ж таки духовність як певна складова частина психологічного навчання лежить в основі системи цінності індивідів і сприяє розвитку світогляду, а отже, розуміння цих явищ стає нагальною потребою сучасного педагога. Це може забезпечити чудове джерело сили, сенсу та підвищити здатність боротися за певні блага. Духовність може дати відчуття кінцевої мети, забезпечуючи стабільність і захист від стресу.

Також духовність надає центральну мету, прив'язуючи людей до кінцевої реальності [2, с. 187]. Духовність може пронизувати всі аспекти життя, сприяючи розвитку світогляду та пропонуючи більше відчуття мети, сенсу, радості та безпеки в житті [2, с. 187].

Науковці стверджують, що оцінка духовних переконань може допомогти концептуалізувати думки і ідеї та дати людині точніше розуміння її власного світогляду. Також вчені стверджують, що рівень оцінки духовності в процесі терапії та дослі-

джені може продемонструвати певні проблеми, що мають духовний характер [5, с. 114].

Нині науковим дослідженням не вистачає чіткої організуючої основи для «розуміння персональної значущості духовних конструкцій» [2, с. 188]. Крім того, розбіжності між визначеннями духовності, які є в літературі, перешкоджають узагальненню наявних досліджень і перешкоджають подальшій інтеграції духовності в основні педагогічні теорії.

Науковці послідовно розмежовують релігію та духовність, але в дослідженнях «духовності» продовжують застосовувати заходи, написані з теоретично упередженою термінологією, та практику, яка, зрештою, заперечує ці відмінності і згодом додає розладу, який вже є в літературі. Дійсно, певний ступінь консенсусу серед науковців потрібен для узагальнення досліджень та надання більш чіткого напрямку для майбутніх емпіричних досліджень. Зусилля також мають бути зосереджені на транскультурному вимірі духовності з метою розширення його застосовності, розширення глобального розуміння духовності та вивчення схожості та відмінностей духовних конструкцій, які можуть існувати в різних культурах.

Для того, щоб духовність набула більшого значення для психології, як і для педагогіки, необхідно продемонструвати, що духовні складники забезпечують нове розуміння психологічного функціонування, яке ще не пояснене психологічними теоріями. Щоб досягти цього, дослідження духовності мають використовувати традиційні психологічні методи та вимірювання. Цей спосіб міг би вирішити питання висвітлення теми в літературі, яку легко інтерпретувати в основній психології та яка сприятиме включенню теми духовності в дискусію про психологічне функціонування людини.

У літературі бракує теоретичного матеріалу та загальної мови для опису взаємозв'язку духовності та психологічного функціонування. Незважаючи на емпіричну підтримку масиву потенційних психологічних переваг духовності, концептуальні відмінності, що лежать в основі її визначення та вимірювання, перешкоджають розвитку теорії.

Більшість зарубіжних досліджень духовності зосереджено на цікавості релігійного населення, і дуже мало досліджень про духовне життя атеїстів. Науковці також підкреслили недолік досліджень, які розглядають взаємозв'язок між більш гуманістичною духовністю та різноманітними психологічними складниками [3, с. 54].

Без ділового консенсусу щодо визначення та функціонування духовності додаткові дослідження в цій галузі можуть лише доповнити сучасний розлад у літературі. Оцінка духовності з більш світської точки зору допомогла б забезпечити врахування її універсальних якостей. Такі дослідження, ймовірно, сприятимуть більш гуманістичному розумінню духовності та її ролі в психологічному

функціонуванні. Дослідження такого характеру можуть бути також схильні до більшої культурної концептуалізації духовності, а отже, і демонструвати актуальність для широкого кола населення та сприяти більшому теоретичному розумінню загального поняття духовності.

Релігія може впливати на спосіб визначення та вираження духовності. Будь-яке визначення духовності, яке залежить від релігійної віри, не сприймає конструкцію як концептуально відмінну від релігійності і одночасно заперечує здатність атеїстів та агностиків до духовності. Такі визначення не в змозі вирішити первісну сутність духовності, яка є вродженою для всього людства та існує поза межами організованої релігії.

Таким чином, можна простежити, що люди мають властиву духовності здатність до самопізнання та саморозуміння, незалежно від наявності чи відсутності релігійної віри. Духовність – це багатовимірна конструкція, яка визначається «способом існування та переживання, який виникає через усвідомлення трансцендентного виміру життя, і характеризується певними ідентифікованими цінностями щодо себе, інших, природи тощо» [2, с. 134]. Таке визначення вважається похідним від класичних та загальноприйнятих норм, тому воно керується побудовою та розвитком міри духовності, які використовують педагогічні дослідження.

Аналіз наукових досліджень теми духовності виявляє, що інформація публікується в наукових журналах, що охоплюють численні наукові дисципліни і поділяють різні, часом протилежні, точки зору.

Незважаючи на те, що численні моделі та міри духовності існують у кожній із дисциплін, розвиток колективного масиву знань було поставлено під загрозу відсутністю консенсусу серед цих галузей. Концептуалізація та вимірювання духовності зробили її невловимою конструкцією, складною для дослідження, тому це перешкоджає узагальненням емпіричних досліджень у різних аспектах наукової думки.

Одним із можливих способів виховання кращого розуміння духовних перетворень особистості варто вважати чітко визначені психологічні конструкції. Так, наприклад, п'ятифакторна модель особистості може бути запропонована і як цінний орієнтир, центром якого могла би бути духовність [3, с. 55]. Поки ці конструкції чітко не встановлено, залежно від ситуації демонструється або духовна надмірність, або неповторність факторів особистості. Саме тому з метою дати більш точне розуміння цього питання з наукової точки зору важливо виявити більш конкретні сформовані рамки певної особистості в духовності, описати їх та проаналізувати з практичної сторони.

Духовність визначається різноманітними способами в літературі, особливо з точки зору її від-

мінності від релігії [1, с. 152]. Варіації визначень завжди залежать від численних факторів, зокрема тих, які призначені для оцінки духовності особистості. Незважаючи на певні відмінності в побудові певних понять, дослідники постійно виявляли значні зв'язки між духовними змінними та різноманітними психологічними конструкціями.

Вчені пропонували різноманітні визначення духовності та висловлювали різні погляди з приводу того, наскільки конструкція особистості не залежить від релігії та релігійності. Невідповідність описів духовності стосується наявності чи відсутності теїстичної упередженості. Питання полягає в тому, наскільки різні концептуалізації залежать від християнської термінології. Такі складнощі у визначенні духовності виникають із кількох причин: 1) не вистачає культурної чутливості та транскультурної визначеності; 2) є перешкоди дослідженню духовності з більш органічної точки зору, такої, яка може бути поширеною для людства, незалежно від релігійної приналежності чи її відсутності.

Існує погляд, який наголошує, що духовність і релігійність мають визначатися концептуально змістовно, адже це дає змогу уникнути поляризації двох конструкцій [4, с. 120]. Розмежування цих двох понять пов'язане з тим, що духовність не обов'язково має бути частиною конкретної релігії, а релігійна віра не є обов'язковою умовою духовності.

Таким чином, можна бути релігійним, але не духовним, духовним, але не релігійним, духовним і релігійним одночасно, або жоден із перелічених варіантів не буде притаманним конкретній особистості. Але незалежно від того, як це визначено, духовність, безсумнівно, є важливою складовою частиною нашого людства і того, ким ми є як люди.

Видатні педагоги давно погодилися, що цінності та принципи, що складаються з духовних вірувань, належать людству і вважаються центральним компонентом функціонування людини. Кілька теорій індивідуальної психології виділили особистісні духовні пошуки як важливі завдання психологічного розвитку людини [3, с. 55].

Духовність є більш органічною для людського існування, ніж будь-яке вираження релігійності. Духовний розвиток не залежить від релігійної віри, це властива людству здатність. Тому науковці звертають увагу на необхідність гуманістичного дослідження органічної духовності [6, с. 93].

П. Палмер стверджує, що визначення духовності, яке є максимально всеохоплюючим, не

залежить від теїстичного світогляду [2, с. 188]. Спільним для всіх традиційних релігій є визнання людської помилковості та віра в якусь вищу силу чи принцип вищого керування. Визнання «Святого» є загальним знаменником між релігією та духовністю. Навіть серед понятійних відмінностей у визначенні духовності є основна тема, пов'язана з об'єднаною гармонією, яка дає змогу трансцендентувати безпосередню свідомість.

Висновки. Отже, духовність складається з орієнтуючих цінностей, сенсу та переконань, які керують повсякденним життям. Вони надають основу, або фундамент, який може керувати способом, яким ми живемо. Духовні особистості гостро усвідомлюють власну смертність і прагнуть створити відчуття сенсу та мети у своєму житті.

Екзистенційні пошуки сенсу, почуття мети та спрямованості та більш глибокого розуміння себе в більш широкому контексті – важливі компоненти духовності. Духовність – динамічне і багатогранне явище; воно має бути визначене і виміряне як багатовимірний компонент сучасного наукового дослідження. Упродовж останніх двох десятиліть у науковій літературі переважають багатовимірні концептуалізації духовності. Відповідно до цієї тенденції, потреба в консенсусі між різними науками стосовно питання духовності зростає.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Miller, J.P. (2005). Introduction: Holistic learning. In J.P. Miller, S. Karsten, D. Denton, D. Orr & K.I. Colalillo (Eds.), *Holistic learning and spirituality in education: Breaking new ground*. Albany : State University of New York Press.
2. Palmer, P.J. (1983). *To know as we are known: A spirituality of education*. San Francisco : Harper and Row Publishers, Inc.
3. Riley-Taylor, E. (2002). *Ecology, spirituality and education: Curriculum relational knowing*. New York : Peter Lang Publishing Inc.
4. Scott, D. (2001). Storytelling, voice, and qualitative research: Spirituality as a site of ambiguity and difficulty. In J. Erricker, C. Ota, & C. Erricker (Eds.), *Spiritual Education: Cultural, religious, and social differences, new perspectives for the 21st century*. Portland, Oregon : Sussex Academic Press. PP. 118–129.
5. Tacey, D. (2004). *The spirituality revolution: The emergence of contemporary spirituality*. New York : Brunner-Routledge.
6. Tisdell, E. (2003). *Exploring spirituality and culture in adult and higher education*. San Francisco : Jossey Bass.